

Diyanet

İLMİ DERGİ

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Cilt: 43 • Sayı: 1 • Ocak - Şubat - Mart 2007

HZ. PEYGAMBER'İN ZEYNEP BİNT CAHŞ İLE EVLİLİĞİ ETRAFINDAKİ ŞÜPHELER

Mahmut ÇINAR*

Özet

H. Peygamber'in azatlı kölesi Zeyd b. Harise'nin boşadığı Zeynep bint Cahş ile evliliği meselesinde; evliliğin gerçekleştiği tarihten günümüze çok şeyler yazıldı. Bu makalede, söz konusu rivayet ve ilgili yorumlar değerlendirilmiş, konu sahih kaynaklar ışığında incelenerek bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler

H. Peygamber, H. Zeynep, Zeyd, Rivayetler, Müsteşrikler, Taberî, İbn Sa'd, İbn İshak.

Abstract

Prophet Muhammad's Marriage to Zaynab Bint Jahsh

Prophet Muhammad's marriage with Zaynab bint Jahsh, a divorcee of his adopted son Zayd ibn Haritha, has always been a controversial issue. According to some reports, narrated in Islamic literature, Prophet fell in love with Zaynab, therefore Zayd divorced her, and after that Prophet married with her. The orientalist relying on these reports talked much about this marriage. This article examines the related reports on this issue and tries to reach Some conclusions.

Key Words

Prophet Muhammad, Zaynab, Zayd, Reports, Orientalists, Tabari, İbn Sa'd, İbn İshaq.

GİRİŞ

Fiziki alımlılığı yanında asalet ve erdemleriyle tanınan H. Peygamber'in halasının kızı Zeynep bint Cahş, h. 5. yılda H. Peygamber tarafından azatlı kölesi Zeyd b. Harise ile evlendirilmiştir.¹ Bu evlilik kısa süre sonra sona ermiş ve boşanma gerçekleştikten sonra Zeynep, iddeti biter bitmez H. Peygamber ile evlenmiştir. Bu ikinci evlilik çeşitli dedikodu ve bu dedikoduları işleyen rivayetlere konu olmuştur. Zeyd b. Harise H. Peygamber'in evlatlığı olduğundan bu evlilik eleştirilmiş ve H. Peygamber'in

* Ümraniye Vaizi

1 İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut 1958, VIII, 218.

kendi geliniyle evlendiği söylentileri yayılmıştır. Söz konusu söylentiler İslamî literatüre geçerek sonraki dönemlerde müsteşriklere kaynaklık etmiştir.

Müslümanların en eski kaynaklarında yer alan rivayetler, Hz. Peygamber'in Zeynep'in güzelliğine vurulduğu ve bunun neticesinde Zeyd'in Zeynebi boşayarak Peygamberle evlenmesine imkân sağladığı ve böylece Peygamberin Zeynep ile evlendiği doğrultusundadır. Öte yandan farklı rivayet ve rivayetleri eleştiren değerlendirmelerde, söz konusu rivayetlerin uydurma olduğu ve bu evlilikte çeşitli sosyal ve hukukî düzenlemelerin amaçlandığı ileri sürülmektedir. Bu çalışmada başta konuyla ilgili ayetler olmak üzere her iki tarafın dayandığı rivayet ve değerlendirmeler ele alınarak bir sonuca varılmaya çalışılmaktadır.

1. Zeynep Bint Cahş'ın Evlilikleri ile İlgili Ayet ve Rivayetler

1.1. Zeynep'in Evlilikleri ile İlgili Olarak Değerlendirilen Ayetler

Zeynep'in evliliklerini konu edinen ayetler, Ahzab suresi 36 ve 37. ayetlerdir. 38, 39 ve 40. ayetler bu sürecin bir devamı ve tamamlayıcısı olduğundan konuyla ilgili ayetler kapsamına alınmaktadır. Birinci ayetin (36.ayet), Rasulullah'ın Zeynep'i Zeyd ile evlendirmek istemesi ve Zeynep'in soyluluk ve güzelliğini ileri sürerek reddetmesi üzerine nazil olduğu kabul edilmektedir. İkinci ayet (37.ayet), Zeyd'in Zeynep ile birlikte mutsuz geçen evliliğini sona erdirmeye isteğini Rasulullah'a iletmesinden, Rasulullah'ın Zeynep ile evlenmesine kadar geçen süreci konu edinmektedir. Üçüncü ayet (38.ayet) ve devamında ise tüm bu uygulamaların bir bakıma Allah'ın emir ve iradesi doğrultusunda gerçekleştiğine vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda olası dedikodulara da cevap verilmektedir.

Söz konusu ayetlerin mealleri şu şekilde verilmektedir:

1- "Allah ve Rasulü bir hüküm verdiklerinde artık mümin erkek ve mümin kadınlara (o konuda kendi isteklerine göre) başka bir tercih hakkı yoktur. Allah ve Rasulüne isyan edenlere gelince, şüphesiz onlar apaçık bir sapıklık içine girmişlerdir."

2- "Bir zamanlar Allah'ın kendisine (hayat ve hidayet gibi çeşitli nimetlerle) nimet verdiği, senin de kendisine (özgürlüğüne kavuşturma ve yanında yakın bir dostluk kurmak suretiyle) nimet verdiği kimseye; "Allah'tan kork ve eşini tut" diyordun. İnsanlardan korkarak Allah'ın açığa vuracağını içinde gizliyordun. Hâlbuki Allah kendisinden

korkulmaya en layık olandır. Sonra Zeyd, ondan ihtiyacını giderip (boşadığında) seni onunla evlendirdik ki böylece bundan böyle müminlere evlatlıklarının (dul) eşleriyle (evlenme) konusunda bir sıkıntı olmasın. Allah'ın emrinin yerine gelmesi kesindir.”

3- “Allah'ın farz kıldığı (nı yerine getirme) konusunda Nebi'ye her hangi bir sıkıntı (ve zorluk) yoktur. Bu Allah'ın geçmiş (nebler hakkındaki değişmez) kuralıdır da. Allah'ın emri (mutlaka yerine getirilmesi gereken) hükme bağlanmış bir kaderdir.”

4- “O peygamberler ki, Allah'ın mesajlarını tebliğ ederler, Allah'tan korkarlar ve Allah'tan başka da hiç kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.”

5- “Muhammed erkeklerinizden hiç kimsenin babası değildir. Ancak o, Allah'ın Resulü ve nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”

1.2. Hz. Zeynep'in Evlilikleri ile İlgili Rivayetler

Konu ile ilgili farklı rivayetler bulunmakla beraber, neticede üç tanesi değerlendirmelere temel teşkil ettiklerinden İbn İshak (ö.150/768), İbn Sa'd (ö. 230/845) ve Taberi (ö.310/922)'nin birer rivayeti alınarak sonuca varılmaya çalışılacaktır. İbn İshak'ın rivayeti çoğunlukla dikkat çekmemiş ve yok zannedilmiştir.²

1-İbn İshak: “Bize Yunus, Şa'bi'nin mevlası Ebu Selemetu'l Hemedani'den, o da Şa'bi'den naklederek haber verdi: “Zeyd b. Harise hasta idi. Rasulullah (s.a.s.) onu ziyaret etmek üzere (evine) gitti. O sırada hanımı Zeynep bint Cahş Zeyd'in başucunda oturmakta idi. Zeynep bir kısım işleri için kalktığı anda Rasulullah (s.a.s.) ona baktıktan sonra; “Gözleri ve gönülleri evirip çeviren Allah ne yücedir” dedi. Bunun üzerine Zeyd: “Onu senin için boşayayım ya Rasulallah” dedi. Rasulullah da ‘hayır’ dedi ve Allah Teala: “Sen, senin ve benim kendisine iyilik ve ikramda bulunduğumuz kişiye Allah'tan kork, eşini tut dediğinde...” den, “...Allah'ın işi olmuş gibidir” e kadar indirdi.³

2 Bintu's-Şati ve Ziya Kazıcı da aynı yanlışlığa düşerek İbn İshak'ın *es-Siyre*'sinde konuya yer vermediğini iddia etmektedirler. (bk. Kazıcı, Ziya, *Hiz. Peygamberin Aile Hayatı*, Çamlıca y. İstanbul 2003; Bintu's-Şati, Aişe Abdurrahman, *Rasulullah'ın Annesi ve Hanımları*, (Çev. İsmail Kaya), Konya 1987).

3 İbn İshak, Muhammed, *Siret-u İbn İshak* (tahk. Muhammed Hamidullah), Konya-1981/1401 s. 244.

2-İbn Sa'd: "Bize Muhammed b. Ömer haber verdi. Dedi ki, bana Abdullah b. Amir el-Eslemi, Muhammed b. Yahya b. Hibban'dan naklederek anlattı: Rasulullah Zeyd'i sorarak evine geldi. Muhtemelen Zeyd'i arayıp bulamamıştı. O zamanlar Zeyd'e; "Zeyd b. Muhammed" deniliyordu. "Zeyd nerede?" dedi ve onu sorarak evine geldi. Zeyd evde olmadığından eşi Zeynep iş/ev elbisesi içerisinde onu karşıladı. Rasulullah, onu görünce yüzünü çevirdi. Zeynep: "Anam babam sana feda olsun ya Rasulullah, o (Zeyd) burada yok, buyur gir" dedi. Rasulullah içeri girmedi. Zeynep, kendisine; "Rasulullah kapıda" denildiğinde aceleyle elbiselerini giymişti. Rasulullah'ın hoşuna gitti ve Rasulullah sadece "kalpleri evirip çeviren Allah ne yücedir" kısmı anlaşılabilir bir şeyler mırıldandı."⁴

3-Taberi: "Bana Yunus anlattı, dedi ki, bana İbn Vehb, İbn Zeyd'in şöyle dediğini haber verdi: "Rasulullah Zeyd b. Harise'yi halasının kızı Zeynep bt. Cahş ile evlendirmişti. Bir gün Rasulullah Zeyd'i aramaya çıktı. (Zeyd'in) kapısında bir örtü vardı. Rüzgâr örtüyü kaldırdı, (Zeynep) açılmış bir halde odasında idi. Rasulullah onun güzelliğinden etkilendi. Durum böyle olunca öteki (Zeyd) bundan hoşlanmadı ve Rasulullah'a gelerek eşinden ayrılmak istediğini söyledi. (Rasulullah), " hayırdır, bir şeyden mi şüphelendin" diye sordu. (Zeyd), "hayır ya Rasulullah, hiçbir şüpheye düşmedim ve ondan hayırdan başka bir şey de görmedim" dedi. Bunun üzerine Rasulullah ona; "Eşini tut ve Allah'tan kork" dedi. İşte Allah'ın; "Allah'ın açığa çıkaracağını gizleyerek Allah'ın ve senin kendisine nimet verdiğin kimseye; "Allah'tan kork ve eşini tut" dediğin zaman" sözünün konusu budur. "İçinde gizlediği şey, Zeyd boşadığı takdirde kendisinin Zeynep ile evleneceğini bilmesidir."⁵

2. Hz. Zeynep'in Evlilikleri Üzerinde Yapılan Değerlendirmeler

2.1. Müslüman Müfessir ve Bilim Adamlarının Yaklaşım ve Yorumları

2.1.1. Klasik dönem

Zemahşeri (ö. 538/1144), Beydâvî (ö. 681/1282) ve Nesefî (ö. 710/1310) tefsirleri-

4 İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 101.

5 Taberi, Muhammed b. Cerir, *Cami'u'l-Beyan 'an Te'vil-i ayi'l-Kur'an*, Beyrut 1408/1987, XX, 10.

6 Zemahşeri, Mahmud b. Ömer, *el-Keşaf 'an hakaiki't-tenzil ve 'uyuni'l-ekavil fivucuhi't-te'vil*, Beyrut ts., III, 262; Nesefî, Abdullah b. Ahmed, *Medariku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil*, Beyrut 1995; II, 344 vd.

ne Taberi'nin rivayetini aynen almış, herhangi bir değerlendirmeye gitmemişlerdir.⁶ Bu durum, muhakkik müfessirler olarak bilinen bu şahsiyetlerin konuya bakış açıları konusunda düşündürücüdür.

Zemahşeri, Hz. Peygamber'in "içinde gizlediği şey" ile ilgili olarak; kalbinin Zeynep'e bağlanması, Zeyd'in ondan ayrılmasını istemesi, Zeyd'den ayrılacağını ve kendisinin onunla evleneceğini bilmesi gibi farklı şekillerde yorumlamış, bunların hiçbirini diğerine tercih etmemiştir.⁷

Razi (ö. 606/1210), ilgili ayetleri daha çok peygamberlerin ismet sıfatı çerçevesinde değerlendirerek şu sonuçlara varmaktadır:

a. Bu olay Resulullah'tan sadır olmamıştır. Allah, onu azarlamıyor, onun isyan ya da hata ettiğini zikretmiyor, Resulullah'ın istiğfarından bahsetmediği gibi Resulullah da kendisinin hatasını zikretmemektedir...

b. Kıssada Allah'ın farz kıldıkları konusunda Resulullah için bir zorluk olmayacağından bahsediliyor. Bu durum, bu konuda hata sadır olmadığını ifade eder.

c. Allah (cc) onu müminlere bir sıkıntı ve zorluk olmasın diye evlendirdi; ayette, "bunu senin ona olan aşkından dolayı yaptım" denilmiyor.

d. Allah'ın; "Seni onunla evlendirdik" ifadesine gelince; eğer burada bir kötülük varsa o zaman -haşa- Allah itham edilmiş olur.

Razi, daha sonra Hz. Peygamber'in münafıkların dedikodularından çekinerek Zeynep'le evlenme konusunda ihtiyatlı davrandığını, ancak bir takım sosyal düzenlemeler kaçınılmaz olduğundan Allah tarafından Zeynep'le evlenmesi istendiğini ifade etmektedir.⁸

Kurtubi (ö. 671/1272), Resulullah'a aşk, muhabbet gibi isnatlarda bulunmanın hayâsız kimselerin uydurması olduğunu ifade etmektedir. Ona göre ayetlerin lafzından böyle bir sonuç çıkarmak imkânsız olduğu gibi Resulullah'ın konumu ve ismeti de buna müsait değildir.⁹

7 Zemahşerî, a.g.e. III, 262.

8 Razi, Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn Fahrudin, *İsmetu'l-Enbiya*, Beyrut 1409/1988, s. 129.

9 Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *Muhtasar Tefsiru'l-Kurtubi*, (İhts. Eş-Şeyh Muhammed Kerim Racih) Beyrut 1406/1986, IV, 140 vd.

İbn-i Kesir (ö. 700/173), rivayetleri değerlendirerek İbn Ebi Hatim ve İbn Cerir'in naklettikleri sahih olmayan bir kısım rivayetleri almaya gerek duymadığını belirtmektedir.¹⁰

Suyûtî (ö. 911/1505), klasik dönem müfessirlerinin ortak kanaatine uygun olarak rivayetleri naklettikten sonra; “Allah’ın açığa çıkaracağını içinde gizliyordun” ifadesini; “Allah’ın onun muhabbetinden açığa çıkaracağı şey, zira; eğer Zeyd ayrılırsa Zeynep ile evlenecekti” şeklinde yorumlayarak Rasulullah’ın gizlediği şeyin Zeynep’e olan muhabbeti olduğu görüşünü benimsemektedir.¹¹

2.1.2. Çağdaş Dönem

Elmalılı (ö. 1942), “Ansızın görülen bir güzelin güzelliğini son derece temiz ve ince bir biçimde duyup takdir ederek yaratanın yaratıcılık gücünü tespih ve tenzih ile ilan etmekte peygamberlerin ismet özelliğine aykırı hiçbir durum olmadığından, bu hikâyenin gerçekten olmuş olmasını varsaymakta aslında bir sakınca yoktur. Bununla birlikte bir takım Hıristiyan yazarların dedikodu aracı yapmak istedikleri bu hikâyeye, hadis ilmi bakımından gerçekten olmuş bir olay değildir.”¹² Görüldüğü gibi Elmalılı bu konuda son derece berrak bir kanaate sahip görünmemektedir.

Seyyid Kutub (ö.1966), tefsirinde olayı daha çok İslam dini ve Rasulullah’ın temel amaçlarından olan insanlar arasında eşitliği sağlama noktası etrafında değerlendirmektedir.

Kutub, 37. ayette geçen “...içinde gizlediğin şey...” ifadesini; Allah’ın daha önce Rasulullah’a ilham yoluyla Zeynep ile evleneceğini bildirdiği dolayısıyla Rasulullah’ın gizlediği şeyin bu ilham olduğu şeklinde anlamaktadır. Kutub, Buharî’nin naklettiği; Zeynep’in Rasulullah’ın diğer eşlerine karşı iftiharla: “Sizleri aileleriniz evlendirdi, beni ise yedi kat göğün üzerinde Allah evlendirdi” sözünü de bu ilhama delil getirir. Kutub, ilgili rivayetlere değinmeden sadece; “Münafıklar (Resulullah’ın bu evliliği üzerine) Muhammed evlatlığının eşiyle evlendi diye dedikodular yaptılar” değerlendirmesini yapmakla yetinmektedir. Bu değerlendirmeden Kutub’un rivayetlerin temellendiği anlayışı tamamen reddettiği sonucu çıkmaktadır.¹³

10 İbn Kesir, Ebu’l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşi ed-Dimaşki, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, İstanbul 1986, III, 490.

11 Suyuti, Abdurrahman b. Kemaluddin Celaluddin el-Asyuti el-Mısri, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim (Tefsiru’l- Celaleyn)*, Beyrut 1420/2000, s. 423.

12 Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, VI, 315 vd.

13 Kutub, Prof. Seyyid, *Fi Zılal’il-Kur’an*, Beyrut 1406/1986, V, 2864 vd.

Şenkıfî (ö.1973), beyan ilmi ile ilgili bir kısım açıklamalardan da delil getirerek bu ayette ifade edilen Rasulullah'ın gizlediği şeyin ileride Zeynep ile evleneceğini bilmesi olduğunu ifade etmektedir. Şenkıfî, Allah'ın bunu vahiyle peygamberine bildirdiğine inanmaktadır. Allah'ın açığa çıkardığı şeyden maksat peygamberin onunla evlenmesidir. Eğer zannedildiği gibi başka bir şey olsaydı Kur'an'da zikredilirdi. Zeynep'in Peygamberin gönlüne düşmesi konusunda müfessir ve müsteşriklerin hiçbir delillerinin sahih olmadığını belirterek tümünü reddetmektedir. Şenkıfî, ilahi iradenin herhangi bir amacının olup olmadığına değinmeksizin sadece olayın meydana gelişi üzerinde durarak Allah ile peygamberinin Zeyd'in hanımını elinden almak için bir bakıma işbirliği (!) yaptığı izlenimini vermektedir.¹⁴

Mevdûdi (ö.1979), konu ile ilgili dedikoduların münafık, Yahudî ve Hıristiyanlar tarafından peygamberin yaşadığı dönemde tedavüle çıkması üzerine ilgili ayetlerin nazil olduğunu ifade eder. Ona göre hem onlara cevap hem de Müslümanları menfi propagandalardan korumak için bu ayetler nazil olmuştur.

Mevdûdi, Zeynep ile Zeyd arasındaki geçimsizlik ve evlatlıkların eşleri konusundaki bir kısım hukûkî nedenlerle Allah, Peygamberine Zeynep ile evleneceğini ilham etmişti. Rasulullah çevrenin dedikodularını tahmin ettiğinden bu evliliği yapmaktan çekiniyordu. Rasulullah bu imtihana müptela olmamak için Zeyd'in eşini boşamamasını öneriyordu. Onun gizlediği şey bu ağır imtihan idi. Ayrıca; **"Biz onu sana nikâhladık"** ifadesinin; Rasulullah (s.a.s.)'ın Zeynep ile kişisel arzusu ile değil bizzat Allah'ın iradesi ile evlendiğinin önemli kanıtlarından biri olduğuna vurgu yapar.¹⁵

Tabatabai (ö.1981), net bir dille rivayetleri reddederek bu tür değerlendirmelerin bir peygamber hakkında kesinlikle düşünülemeyeceğini ifade etmektedir. 37. ayetin son kısmı olan, **"Zeyd ondan ihtiyacını giderip (ayrılınca, iddetinden sonra) seni onunla evlendirdik. Böylece müminlere evlatlıklarının dul kalmış eşleri ile evlenme konusunda bir sıkıntı (ve zorluk) olmasın"** kısmını tefsir ederken şunları kaydetmektedir: " Buradan Rasulullah'ın içinde gizlediği şeyin Allah'ın (Zeynep) ile evlenmesini farz kılması olduğu ortaya çıkar. Bu evliliğin sebebi ona (Zeynep'e) olan muhabbeti veya heva ve hevesleri değildir. Müfessirlerden bir topluluk, bu durumun (sevgi, aşk, heva...) fitri olduğunu ve hiçbir beşerin kendisini bundan kurtaramayacağını zikreder ki bu iki açıdan yanlıştır: Evvela, bu anlayış İlahi terbiyenin gücünü sınırlar ki, bu yüzden olmaz. İkin-

14 Şenkıfî, Muhammedu'l-Emin b.Muhammed el-Muhtar el-Cekni, *Advau'l-Beyan fi İdahi'l-Kur'ani bi'l-Kur'an*, yy., ty. VI, 580-583.

15 Mevdûdi, Ebu'l-A'la, *Tefhimu'l-Kur'an*, (Çev.Heyet), İstanbul 1987, IV, 377.

cisi, eğer böyle bir durum var ise (Rasulullah'ın) içinde gizleyip sakladığı şeyden dolayı itap edilmesinin bir anlamı olmaz. Zira, İslâm hiç kimsenin mahremiyetlerini zikretmeyi ve onunla ayıplamayı caiz görmez.”¹⁶

Muhammed Esed (ö.1992), söz konusu rivayetleri anmaksızın Hz. Peygamber'in bu evlilikteki amacının Zeyd'le kerhen evlenmek zorunda bıraktığı Zeynep'i onore ederek ahlaki sorumluluğunu yerine getirmenin yanı sıra evlatlıkların dul kalan eşleriyle ilgili hükmü pratize ederek belirlemek olduğunu belirtmektedir.¹⁷

Ramazan el-Bûtî'ye göre, bu olay ile ilgili nakillerden daha çok bu konuyu Hz. Peygamber'in peygamberliğine, onun ismet sıfatına aykırı görmek tuhaftır. Burada ve Hz. Peygamber'in diğer evliliklerinde araştırmayı gerektirecek herhangi bir tuhafılık yoktur. Ona göre konuyu özelde Hz. Zeynep ile olan evliliği etrafında saptırarak Resulullah'ın ismetini tartışma konusu yapmak asıl tuhafıktır. Bûtî, değerlendirmelerini bu bağlamda yaparak olay iddia edildiği gibi meydana gelmişse bile bunda şaşılacak bir şeyin olmadığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Ayrıca, bu evliliğin tamamen şer'i bir hükmü icra maksadıyla, Allah'ın iradesi doğrultusunda meydana geldiğini ve bir nakısa olamayacağını belirtmektedir. Ona göre “Allah'ın, elçisini evlatlığı tarafından boşanmış bulunan dul bir kadınla, muayyen hukûkî bir hikmetten dolayı evlendirmesinde her hangi bir kuşku ve çelişki olamaz. Allah'ın bu konuda bilinen insani bir yolu seçmiş olmasının ne garipliği olabilir ki? Hatta Rasulullah'ın kalbini ona çevirmesi, ona eğilim duyar hale getirmesinin ne mahsuru vardır? Bûtî, başka bir açıdan değerlendirmelerini sürdürerek, Rasulullah'ın Zeynep'i Zeyd'le evlenmeden daha önce gördüğüne dikkat çekmektedir. Eğer Rasulullah'ın onda gözü olsaydı, daha önce almasında hiçbir engel olmadığı gibi, bu evliliği cahiliye örfüyle çelişmeden yapabilirdi.”

Bûtî, ilgili ayeti (Ahzab 33/37), yorumladıktan sonra; Peygamberin sîretinde, onun peygamberliğini bu olaydan daha sağlam ve etkili olarak ortaya koyan başka bir hadiseye rastlamadığını, Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu, Muhammed (s.a.s.)'in onda hiçbir müdahalesi bulunmadığını, olayı konu edinen ayetlerin açıkça ortaya koyduğunu belirtmektedir. Akıl sahiplerinin bunu görmesi gerektiği halde bu hakikatlerin kindarların kini, mutaassıpların taassubu ve öfkelilerin öfkesini tedaviye yetmediğini ifade ederek neticede rivayetleri hadis tekniği açısından da reddetmektedir.¹⁸

16 Tabatabai, Muhammed Hüseyin, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1418/1998, XVI, 328.

17 Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (çev. Cahit KOYTAK, Ahmet ERTÜRK), İstanbul 1999, II, 859 vd.

18 Buti, Prof. Dr. Said Ramazan, *İslâm Akaidi (Kübra'l-Yakiniyyati'l-Kevniyye)*, (Çev. Mehmet Yolcu, Hüseyin Altınalan), İstanbul 1986, s. 212 vd.

Muhammed Hamidullah (ö. 2002), olaya çok daha farklı açılardan bakarak farklı yorumlar yapmaktadır. İlgili ayetin tefsiri sadedinde getirdiği yorum gerçekten ilginçtir. Bunları maddeler halinde sıralamaktadır:

(1) Kuzeni Rasulullah'a karşı şefkatli bir sevgi besleyen Zeynep (ra), adakta bulunarak, Rasulullah kendisi ile evlenirse, Allah için iki ay devamlı oruç tutmaya yemin etmişti. O kadar çok beklediği bu haberi aldığı anda, kendisine müjdeyi getiren kimseye, o sırada üzerindeki bütün mücevherleri çıkarıp hediye etmiştir.

(2) Zeynep, bu ümidini asla yitirmeyip, 35 yaşına kadar bakire olarak hayatını sürdürmüş ve o sırada Rasulullah'ın ısrarıyla Zeyd b. Harise ile evlenmek zorunda kalmıştır. Onun bu gizli adağından kimsenin haberi yoktur.¹⁹

(3) Zeynep, Rasulullah'ın kendisiyle evlenmek istediği müjdesini alır almaz, daha bu haberi getiren elçiye cevabını vermeden, hemen kalkıp Allah'a bir şükür namazı kılmıştır. Öte yandan Rasulullah, azatlı köleleri kapsayan geleneksel hukuka dayalı her türlü kısıtlılık halini, ortadan kaldırmaya iyice karar vermişti. Bu nedenle onun verdiği talimat doğrultusunda Zeynep, Muhammed'in azatlı kölesi (mevlası) ve evlatlığı olan Zeyd ile evlenmişti. Fakat taraflar mutlu olmamış, karı-koca birbirine karşı sinirli davranıyor ve karşılıklı acı sözler sarf ediyorlardı. Rasulullah'ın sürekli müdahalesine rağmen Zeyd, boşanmak istiyordu. Rasulullah, onun ailesine karşı gösterdiği bu tutumu değiştirmek amacıyla bizzat evinde onu ziyarete gitti ise de Zeyd'i evde bulamadı. Zeynep evde idi –ve yaklaşık otuz altı yaşında olmasına rağmen- safranlı suda yıkanmış elbisesi içinde pek cazibeli bir duruşu vardı; bu görüntü karşısında Rasulullah şöyle söylenmekten kendini alamadı: “Gönülleri bir halden diğer bir hale evirip çeviren Allah'ın şanı ne yücedir!”

Hamidullah burada: “Kanaatimizce Rasulullah, kendi özel hayatıyla ilgili eserler bırakmış birçok yazarın da görüşleri doğrultusunda, bu sözlerle şunu kastetmiş olsa gerektir. Daha evvel bir siyahî (zenci) olan ve kendisinden yaşça büyük hanımı Ümmü Eymen ile mutlu bir evlilik hayatı sürdüren Zeyd'in böylesine güzel ve hoş, iyi bir aileden gelen ve pek seçkin bir huy ve kişiliğe sahip bir hanımla uyuşamamış olması çok garibine gitmiştir. Rasulullah'ın bu şekilde söylenmesi beklenen etkiyi sağlayamamış, hatta açık seçik olarak verdiği “Allah'tan kork ve zevceni boşama!” talimatına rağmen Zeyd, kısa bir süre sonra nikâh akdini bozmuştur. Bundan birkaç ay sonra Rasulullah (s.a.s.), Allah'tan, Zeynep ile evlenmesini emreden bir vahiy aldı. Kur'an'ın bu ayeti ile

19 Hamidullah, bu bilgi ile ilgili her hangi bir kaynak belirtmemektedir.

evlenme ile ilgili yasaklar konusunda öz oğulla evlatlık oğlu bir tutan örf ve âdetin ıslah edilip değiştirilmesi amaçlanmaktaydı. (...)"²⁰

Süleyman Ateş, Zeyd ile Zeynep arasında meydana gelen zoraki evlilikten sonra geçimsizlik meydana geldiğini ve bunun neticesinde Zeyd'in durumu Rasulullah'a anlatarak ayrılmak istediğini kaydeder. Ona göre Zeyd'in bu tutumuna karşılık Rasulullah, "eşini tut, Allah'tan kork" buyurdu. Aslında Rasulullah, bu iki gencin geçinemeyeceklerini anlamıştı. Ayrıca, Zeynep'in kendisi ve ailesinin daha fazla perişan olmaması için Zeyd'ten ayrıldıktan sonra onunla evlenmeyi içinden geçiriyordu. Böylece toplum arasında yaygın olan evlatlığın karısıyla evlenememe fikrini de yıkacaktı. Ancak toplumun buna hazır olmadığını düşündüğünden bu fikrini açığa vurmuyordu.

Ateş, söz konusu rivayetlere değinmeden bu evlilikten amaçlanan diğer bir hedefin de fakirlerin soylulara denk olmayacağı, onlarla evlenmeyeceği şeklindeki düşüncüyü ortadan kaldırmak olduğunu ifade etmektedir. Rasulullah, halasının kızı, aynı zamanda Arapların en önde gelen kabilesi olan Kureyş'e mensup soylu bir kadını, azadlı kölesi ile evlendirerek toplumdaki bu sınıflaşmayı kaldırmıştır. Bu icraatıyla bütün Müslümanların eşit olduğunu göstermek istemiştir.²¹

Heykel, konuya; Muir, Dermenghem, Washington Irving, Lammens gibi müsteşriklerin değerlendirme ve iftiralarından bahsedip onlara cevap vermekle başlamaktadır. Heykel'in şu itirafı önemlidir: "Ama insanı asıl üzen şey, bunların tümünün söz konusu anlatım ve tasvirlerinde siyer ve hadis kitaplarında yazılanları esas almış olmalarıdır. Bunlar siyer ve hadis kitaplarında anlatılanlar üzerine, Hz. Muhammed ve kadınlarla ilişkisi hususunda hayal ürünü söylenceler bina etmişlerdir."

Heykel, Hz. Peygamber'in hayatından örnekler vererek ilgili haberlerin, gerçekleşmiş olmalarının imkânsız olduğunu belirtir. "Yirmi üç yaşında iken Hatice ile evlenen Hz. Peygamber yirmi sekiz yıl onunla beraber yaşamış, Hatice kendisinden hayli yaşlı ve erkek çocukları yaşamamalarına rağmen ikinci bir evlilik asla düşünmemiştir. Kaldı ki, bu evliliğin ilk on yedi senesinde peygamber bile değildi. Gençliğinin baharında oldukça yakışıklı olan bu genç insanın ne bekârlığı esnasında ne de Hatice ile evli olduğu sırada şehvetini ifade edecek hiçbir söz ve eylemine rastlanmamaktadır. Araplar arasında çok evlilik yaygın olmasına rağmen ve kendisinin de ikinci veya daha fazla evlilik yapması için tüm nedenler mevcut olmasına rağmen böyle bir şeyi gerçekleştirme- miş olması onun karakteri hakkında bariz bir fikir vermektedir. Hal böyle iken elli ya-

20 Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (Çev. Mehmet Yâzgan), İstanbul 2004, s. 565-566.

21 Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, İstanbul-1988, IV, 2069.

şından sonra ani bir karakter değişimine uğramış olmasını akıl asla kabul edemez. Ayrıca Zeynep ile evlendiği sırada sevdiği ve hayatı boyunca da seveceği Aişe gibi bir eşi ve daha başka eşleri olduğu halde sadece şehvi duygularla bu evliliği yapmış olması nasıl düşünülebilir?”²²

2.2. Oryantalistlerin Yaklaşım ve Yorumları

Konu üzerinde yorum yapan müsteşrikleri iki kategoriye ayırmak mümkündür. Bir kesim önyargısız bir şekilde bilim ve aklın verilerine uygun olarak rivayetlere ilişkin münsif değerlendirmeler yaparken diğer bir kısmı rivayetleri bir çamur atma aracı olarak görerek tüm önyargı ve düşmanlıklarını bunların üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Birinci gruba Watt ve Irwing'i örnek vermek mümkündür.

Montgomery Watt, *Hz. Muhammed* isimli eserinde konuya özeleştiri mahiyetini taşıyan bir başlangıç yaparak girer: “Muhammed'in bütün evlenmeleri arasında en çok tartışılanı, -Bu olayı biraz vaktinden önce anlatıyoruz- 627 Martının sonuna doğru oldu. Zeynep bint. Cahş ile evlenmişti. Bu olay hem Muhammed'in çağdaşlarınca kınandı, hem de Avrupalı bilginlerin zehirli hücumlarına vesile oldu.”

Daha sonra kaynaklarda yer aldığı şekli ile hikâyeyi verir. Watt'ın yaptığı değerlendirme, bir müsteşrikin akıl ve insafını kullandığında hangi yorumu yapabileceği konusunda fikir vermesi açısından önemlidir. “Bu kısa tarihi hikâyenin özünden şüphe edilemez, ama birçok ayrıntıları güvenilir şeyler değildir ve tümünün manası da tartışma konusudur. Muhammed'in gerek kendisi, gerek yakınları için tertiplelediği evlenmelerin hepsinde olduğu gibi bu evlenmede de siyasi bir maksat vardı. Zeynep, annesi tarafından, Muhammed'in yakın akrabası idi ve bu sebeple de peygamber belki kendisini ondan sorumlu saymaktaydı. Zeynep'in babası Ebu Süfyan'ın babasının himayesindeydi yahut vaktiyle öyleydi. Ebu Süfyan'ın Muhammed'e karşı Mekke'nin savaşını idare ettiği sırada bu evlenişin bu tarafı herhalde gözden kaçmamıştı. O devre doğru Zeynep'in iki kız kardeşi de muhacirlerin ileri gelen ikisiyle evlenmişti. Kendisinin Zeyd'le evlenişi de önemli bir kişi olduğunu gösterir, çünkü Zeyd Muhammed'in çok değer verdiği bir insandı ve eğer vakitsiz ölmeseydi ona halef olabilirdi.” (...)

“Muhammed'in Zeyd evde yokken Zeynep'le rastlaşması ve onun güzelliği karşısında kendisini kaybetmesi hikâyesi pek ciddiye almaya gelmez. Bunlar ilk kaynaklarda yoktur. Üstelik Zeynep Muhammed'le evlendiği sırada otuz beş veya otuz sekiz ya-

22 Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, (ter. Vahidettin İnce), İstanbul 2000, s. 143.

şındaydı ki o devirdeki bir Arap kadını için bu ileri bir yaştı. Muhammed'in Hatice'den başka bütün eşleri evlendikleri sırada daha gençtiler, hatta içlerinden çoğu bu evlenme sırasında da Zeynep'ten çok daha gençti. Zeynep güzelliğinin geri kalanından faydalanmış olabilir. Hatta bu hikâyenin gerçek bir temeli olsa bile, bunun daha sonraları bazı rötuşlara uğramış olduğundan şüphe etmek lazımdır. Daha sonraları Müslümanlar, İslam'da keşşilik olmadığını ve kendi çileciliklerinin genel olarak bekârlık zorunluluğunu içine almadığını söylemekten hoşlanırlardı. Buna göre Muhammed'in kadınlarla münasebetinin genişliğini ve romantikliğini gözde büyütmeyle iyi bir iş yapmış olduklarına inanıyorlardı. Hatta bütün eşlerini tek bir gecede hoşnut edebilecek kadar erkek olduğunu söyleyerek onu övüyorlardı. Daha ilk bakışta bu evlenmedeki, aşk temasının Muhammed'in biyograflarının hayal güçlerinde geliştirdikleri duygusu uyanmaktadır. Elli altı yaşında bir adamın otuz altı, belki de daha fazla yaştaki bir kadına karşı böyle bir tutkuya kapılması pek de akla uygun gelmez.”

“Bundan başka bir şey söylemenin imkânı yoktur. Sosyal reformun bu noktası istenir bir şeydi, ama geciktirilmez bir şey miydi? Yoksa bilmediğimiz bazı siyasi sebeplerle Zeynep'le olan evlenme geciktirilmez miydi? Bunun için hiçbir şey söyleyemeyiz. Ama bu işin içinde hem siyasi hem de sosyal reform düşüncesi hâkimdi, ve romantik aşka, olsa olsa pek küçük bir pay ayrılabilir.”²³

Washington Irving, Zeyd'in hiçbir zorluk ve sıkıntı olmaksızın Zeynep'i boşadığını ve Rasulullah'ın da âlicenaplığın bir neticesi olarak onunla evlendiğini belirtmektedir. Ona göre bunu salt evlatlık ile ilgili bir hukuki düzenleme ile açıklamak yeterli bir açıklama olmayacaktır. Burada daha etik olarak Rasulullah ve Zeyd'in kişilikleri ve onların başkalarına (özellikle Zeynep'e) duydukları saygı önemsenmiştir. Ayrıca hukuki düzenleme bu işte elde edilen bir başka netice olarak görülebilir. Rasulullah'ın şimdiye kadar hiç yapmadığı boyutlarda yemek vermesi, bu işin utanılacak, gizli tutulacak bir iş olmadığını dünya âleme göstermek içindir. Zeyd'in, Zeynep'in ve Rasulullah'ın bu olaydaki tavırları fevkalade saygı değerlerdir.²⁴

Müsteşriklerden Dermenghem ve Caetani'yi ikinci gruba örnek vermek mümkündür. Dermenghem, olayı tamamen bir aşk hikâyesi edasıyla tasvir etmektedir. Zeynep'in gençliği ve güzelliğine vurgu yaparak bu haliyle peygamberin üzerinde büyük tesir bıraktığını iddia etmektedir.

23 Watt, W. Montgomery, *Hiz. Muhammed*, (Ter: Hayrullah Örs), İstanbul 1963, s. 164 vd.

24 Irving, Washington, *Muhammed ve Hulefauhu*, Beyrut 1999, s. 265-266.

Caetani de olayı kaynaklarda geçtiği şekliyle aktardıktan sonra Zeyd'in Zeynep'i boşadığını ifade eder. Konu ile ilgili ayeti kerime de bundan böyle hiçbir evlatlığın öz babasından başka kimseye nispet edilemeyeceğini bildirmiştir.²⁵

3. İlgili Ayet ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Ahzab sûresi 36. ayetin nüzul sebebi ile ilgili olarak kısmen farklı rivayetler olmakla beraber, genel olarak; Rasulullah'ın Zeyd ile evlendirmek üzere Zeynep bint Cahş'a dünür gitmesi ve Zeynep'in de nesep ve güzellik itibariyle ondan üstün olduğunu gerekçe göstererek reddetmesi üzerine nazil olduğu kabul edilmektedir. Ayetin siyak ve sibakından da bu anlaşılmaktadır. Ayrıca ayette, "Mümin erkekler ve mümin kadınlar..." diyerek kadınların özellikle zikredilmesinde de buna delalet vardır. İbn Kesir, söz konusu olayın ayetin nüzul sebebi olduğu ağırlıklı görüşüyle birlikte İbn Abbas'tan kendisini destekleyen bir rivayeti aktararak bu kanaatin Mucahid, Katade ve Mukatil b. Hayyân tarafından da paylaşıldığını ifade etmektedir.²⁶

Kur'an-ı Kerim'in konuya doğrudan girmeden, bir hazırlık cümlesinden sonra geçmesi, kaldırılması gereken uygulamaların toplum nezdinde ne kadar derin izlere sahip olduğunu göstermektedir. Daha surenin başında bulunan 4. ayette; "Allah bir adamın düşünde iki kalp yapmadığı gibi, 'zihar' yaptığınız eşlerinizi anneleriniz, evlatlıklarınızı da (öz) oğullarınız kılmadı" beyanıyla evlatlık müessesesi ile ilgili uygulamanın yanlış olduğu ortaya konulmaktadır. Otoritesi tartışma konusu olabilecek birilerinin böylesine derin ve güçlü gelenekleri kaldırması pek mümkün görünmediğinden bu görev Peygambere yüklenmiştir. Ayet, Allah ve Rasulü'nün irade ve otoritelerinin tartışılmazlığına ve tüm bireyleriyle bütün İslam ümmeti için bağlayıcı olduğuna, bu ikisine rağmen müminlerin tercihte bulunamayacağına dikkat çekmektedir.²⁷ Bu ayet nazil olunca, Zeynep derin bir teslimiyet göstererek Allah ve Rasulü'nün emrine uymuş ve Zeyd ile evlenmeyi kabul etmiştir.²⁸

Ahzab sûresi 37. ayette, Hz. Peygamber'in Zeynep ile evlenmesi süreci ve bu evliliğin arka planı yer almaktadır. Önce Zeyd'in Rasulullah'a gelip eşini şikâyet etmesinden bahsediliyor. Bu ayetten anlaşıldığına göre, her ne kadar Zeynep bu evliliği Allah ve Rasulü'nün emrine itaat maksadıyla kabul etmiş ise de bu evliliği içine sindireme-

25 Caetani, Leon, *İslâm Tarihi*, (Ter: Hüseyin Cahit), İstanbul 1925, s. 169–170.

26 İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, İstanbul 1986, IV, 489.

27 Cessas, Huccetu'l-İslâm el-İmam Ebi Bekr Ahmed b. Ali er-Razi, *Ahkamu'l-Kur'an*, Beyrut ts., V, 230.

28 İbn Kesir, a.g.e., IV, 489.

mişti. Bu evlilik bir ölçüde zorlamaydı ve tabii olarak başarılı olamadı. Zira bu evlilik ona mutluluk getirmemiş, bu mutsuzluğunu her fırsatta eşine yansıtmış, özellikle onun karşısında büyüklenerek rahatsız etmiştir.

Bu evlilik vasıtasıyla üstünlüğün takvada aranması gerektiği, kimsenin soyundan dolayı başka kimselerden üstün olamayacağı, denklikte aranması gerekenin öncelikle İslam olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştı. Kureys'ten soylu bir kadını azatlı bir köle ile evlendirmek suretiyle Müslümanlar arasında eşitlik ve kardeşliğin tesisine önemli bir başlangıç yapılmıştır.

Rasulullah'ın insanların kınama ve tenkitlerinden çekinerek, bu evliliğin mutlu bir şekilde sürmesinin imkânsız olduğunu bildiği halde; "Allah'tan kork, eşini tut" demesi sitemli bir tarzla eleştirilmektedir. Bu ifade, Rasulullah'ın Zeynep ile evlenmesi gerektiğini daha önce bildiği* ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Burada ileri sürülen kanaatlerden biri de; Rasulullah'ın bilgisinin evlatlıkların genel durumu ve bu durumun en önemli yansıması olan onların dul kalmış eşleriyle evlenme konusunda yaygın olan yanlış bir anlayış ve uygulamayı kaldırmak için Zeynep ile evlenmesinden başka çare olmadığını düşünmüş olması noktasındadır. Bu kanaatin kaynağı vahiy/ilham olabileceği gibi akli bir istidlal ve karar da olabilir. Bu kesin bilgi/hüküm; Zeyd, Rasulullah'a eşini şikâyet edip boşamak istediğini söylediğinde Rasulullah'ın zihninde mevcut idi. Ama bütün bunlara rağmen Resulullah, insanların tepkisinden çekinmekteydi. Henüz cahiliye hayatından çıkmış olan Müslümanların yanlış propagandalardan etkilenmesi ihtimali de mevcuttu. Hz. Peygamber bu durumun İslâm'ın tebliğini sekteye uğratacağından endişe ettiği için Zeyd'e "eşini tut" demiştir.

* Burada vahiyden kastedilen Kur'an vahyi dışındaki vahiydir. Bu bilginin mahiyeti hakkında çeşitli yorum ve görüşler olmakla birlikte; bir takım şeylerin Kur'an'ın dışında Resulullah'a malum olması mümkündür. Bu Cebrail'in gelip kendisine bilgi vermesi ile olabileceği gibi, Resulullah'ın toplumun ıslahı için icra edeceği bazı şeylerin kalbine doğması veya akli yeteneklerini kullanmak suretiyle bir sonuca varması şeklinde de olabilir. Kur'an dışında her hangi bir bilginin Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla verilmediğini iddia edenlerin iddiaları her ne kadar mantuki bir zemine oturuyor ise de farklı açılardan değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'in tamamen kendi başına bırakılmadığı anlaşılacaktır. Birçok müellif, Cebrail'in, adına "Vahy-i Gayrı Metlûv" de denilen Kur'an'ın dışında da vahiy getirdiğini ve buna "Sünnet Vahyi" denildiğini ifade etmektedir. Geniş bilgi için bk. Ali Arslan Aydın, *İslam İnançları ve Felsefesi*, İstanbul 1980, s. 426; Ali Özek, "Vahiy ve Tebliğ", *Diyanet Dergisi özel sayı*, Ankara 1970, s. 78; Ahmet Bedir, *Kur'an ve Tefsir İlimleri*, Şanlıurfa 2001, s. 6; Abdulgani Abdulhak, *Sünnetin Delil Oluşu* (Çev. Dilaver Selvi), İstanbul 1996; M. Yaşar Soyalan, *Kur'an Dışı Vahyin İmkânsızlığı*, İstanbul 2005.

Bu ayette, Zeyd'in Zeynep'i boşadığı ve onunla ilişkisini tamamen kestiği anlaşılmaktadır. İkinci bir evlilik için gereken iddet dönemi bittikten sonra Hz. Peygamber ile evliliğin gerçekleştiği ifade edilmektedir. İkinci bir husus ise ayette geçen; **“seni onunla evlendirdik”** ifadesi Hz. Peygamber'in Zeynep ile evliliğinin bizzat Allah'ın emir ve iradesi ile meydana geldiğine işaret etmektedir. Ayrıca bir sonraki ayette de bu anlayışa delalet edecek veriler mevcuttur. Zira; **“Allah'ın emri yerine getirilmesi mutlak bir takdirdir”**²⁹ ifadesi yer almaktadır.

Ayetin sonunda Hz. Peygamber'in Zeynep ile evliliğinin gerekçesi sunulmaktadır: **“Ki böylece müminlere evlatlıklarının (dul) eşleriyle evlenme noktasında bir sıkıntı olmasın.”** Bu evlilik Resulullah'ın Zeynep'e olan muhabbetinden değil, yanlış bir geleneği ortadan kaldırmak için bizzat Allah tarafından gerçekleştirilmiştir.

Münir Muhammed Gadban, Hz. Peygamber'in bu evliliğinin İslâm davetçilerine örnek olması gerektiğini ve onların da evliliklerinde toplumun hassas dengelerini İslâm'ın ana ilkeleri doğrultusunda görev ifa edecek şekilde yapmaları gerektiğine işaret ettiğini kaydeder. Hz. Zeynep her ne kadar Rasulullah'ın halasının kızı ise de Beni Esed kabilesine mensuptu. Rasulullah böylece ilk kez Kureyş'in dışında bir hanımla evlenmekteydi.³⁰

Ahzab sûresi 39. ayet, peygamberlerin en önemli özelliklerinden biri olan tebliğ görevlerini eksiksiz olarak yerine getirme özelliğine dikkat çekmektedir. Onların bu görevlerini yaparken hiçbir şeyden, hiçbir kimseden çekinmedikleri/çekinmemeleri gerektiği ifade edilmektedir. Rasulullah'ın insanlardan çekinmeden, diğer peygamberler gibi yapması gerekeni/ bildirmesi gerekeni eksiksiz olarak yapması tariz yoluyla istenmektedir. Hz. Aişe, 37. ayetle ilgili olarak; **“Eğer Rasulullah Kur'an'dan bir şey gizleyecek olsaydı bu ayeti gizlerdi”** demektedir.³¹

Ahzab sûresi 40. ayet, Rasulullah'ın bahse konu olayla ilgili olarak tenkit edildiği noktayı aydınlatmaktadır. Şöyle ki; Rasulullah, evlatlığının boşanmış dul eşiyle evlendiği için bir bakıma kendi gelini ile evlenmekle suçlanmakta idi. Zira cahiliye âdeti gereği daha önceleri Zeyd'e; **“Zeyd b. Muhammed/ Muhammed'in oğlu Zeyd”** deniliyordu. Cahiliye geleneklerine göre evlatlığın öz oğuldan farkı yoktu. Öz oğul gibi varis olur ve eşi ebedi olarak haram olurdu. Bu sûrenin 4. ayeti, bu anlayışın çarpık ve yan-

29 Ahzab sûresi, 33/38.

30 Gadban, Münir Muhammed, *Nebevi Hareket Metodu*, (Çev. Tarık Akarsu), İstanbul 199, II, 19 vd.

31 İbn Kesir, *a.g.e.*, III, 489.

lış olduğunu bildirmektedir. Bu ayette ise “Muhammed erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir” ifadesi ile söz konusu dedikodulara cevap verilmektedir.

Rivayetlerin değerlendirilmesine gelince; rivayetlerin üçü de sahabe ravisi olmadığından mürseldir. Ayrıca ravileri adalet ve zabt açısından ulema tarafından kabul görmemişlerdir. Rivayetin senedinde yer alan şahıslar hadisçiler tarafından tenkid edilmiş ve genelde rivayetleri reddedilmiştir.³²

Sonraki değerlendirmelere daha çok esas teşkil eden Taberi'nin başlıca kaynakları arasında İbn Cureyc, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem, Mukatil b. Hayyan yer almaktadır. Taberî, zaman zaman senetleriyle birlikte sahih olmayan bilgileri de verir. Bu bilgilerin sıhhati hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunmaz. Senette yer alan ravilerin adil veya mecruh olanını tayin etmez. Taberi'nin bu tavrıyla senedi vererek değerlendirmeyi okuyucuya bıraktığı tahmin edilmektedir. Tefsirinde İsrailiyat bulunduğu ve hocası İbn Cureyc'in sık sık İsrailî rivayetlerde bulunduğu bilinmektedir. Taberi bu tavrından dolayı sonrakilere tarafından eleştirilmiştir.³³

Bu rivayetin de sahabe ravisi olmadığı gibi ravilerinden Abdullah b. Vehb (ö.197), Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem el-Adevi, hadisçiler tarafından eleştirilmiş, müdellis ve zayıf oldukları sonucuna varılmıştır.³⁴

Yukarıda verilen rivayetlerin ravileri ve bu ravilerin nitelikleri ile ilgili ayrı ayrı yapılan tesbitlere ek olarak ortak bir takım hükümlere varmak da mümkündür. Şöyleki;

1-İbn İshak'ın rivayeti daha sonraki kaynaklarda fazla yaygınlık kazanmamıştır. Gerek İslâm dünyasında gerekse müsteşrikler tarafından yapılan değerlendirmeler daha çok İbn Sa'd ve Taberi'nin rivayetleri üzerine bina edilmiştir. Bu rivayetlerin her ikisi her ne kadar ravileri farklı ise de muhtemelen aynı kaynaktan gelmektedir. Taberi'nin ravileri arasında yer alan Abdullah b. Vehb'in defalarca İbn Sa'd ile görüşmüş olması

32 Geniş bilgi için bk. Mustafa Fayda, “İbn-i İshak”, *DİA*, XX, 93 vd., “İbn Sa'd” *DİA*, XX, 294; Suyuti, *el-Mevzuat*, 277; Zebidî, *Tec.Sar.Ter. I*, Mu.345, Askalani, İbn Hacer, *Tehzibu't Tehzib*, Beyrut 1326, IX, 363, V, 275; Sezgin, Fuat, *Tarihu't- Turasi'l-Arabi*, (Arapça'ya çev. Mahmud Fehmi Hicazi), Riyad 1403/1983, I, 101.

33 Geniş bilgi için bk. Birişik, Abdülhamit, “İsrailiyat” *DİA*, XXIII, 199 vd.

34 Askalani, *Tehzibu't Tehzib*, VI, 71,74 ve 177.

bu tezi doğrulamaktadır.³⁵ Ali Osman Ateş, müsteşriklerin dört elle sarıldıkları bu rivayeti, aslında Taberi'nin İbn Sa'd'ın hocası Vakidî'den aldığını ifade etmektedir.³⁶

2- Taberi, her ne kadar tenkide açık olan bu rivayeti kayıt altına alarak nakletmiş ise de başka rivayetleri de vererek bir yönüyle hüküm vermeyi okuyucuya bırakmaktadır. Eğer Taberi gerçekten bu rivayeti sahih görerek o yönde bir kanaate sahip olsaydı diğer rivayetleri vermezdi. Taberi, gerek tarih gerekse tefsirle ilgili bilgileri verirken sıklıkla bu yöntemi tercih etmektedir.³⁷ Böylelikle rivayetleri ricali ile beraber vererek mukayese etme imkânı vermektedir.

Rivayetlerin Metin Bakımından Değerlendirilmeleri

Metin açısından; öncelikle rivayetler arasında çelişki bulunmaktadır. İbn İshak'ın aldığı rivayet ile diğerleri arasında olayın meydana geliş ortamı açısından oldukça farklı, telif edilmeleri mümkün olmayan çelişkiler bulunmaktadır. Şöyle ki; İbn İshak'a göre, Zeyd'in evde hasta olduğu bir ortamda olay cereyan ediyor. Diğerlerine göre; Zeyd'in evde olmadığı bir zamanda meydana geliyor. Bu çelişkiden doğal olarak rivayetlerden birinin yanlış olması sonucu çıkar. Senet itibariyle hangisi sahih ise diğeri zaruri olarak hayal mahsulü kabul edilir. Ancak yukarıda görüldüğü gibi rivayetlerin hiçbiri senet itibariyle gerekli şartları taşımamaktadır.

Zeynep'i küçüklüğünden beri gören, onu tanıyan Hz. Peygamber'in, elli beş-altmış yaşından sonra böyle bir aşk hali yaşaması bir insan olarak imkânsız değil ise de fiziki ortam, ortak geçmiş vb. durumlar göz önüne alındığında insan aklının kabul etmede zorlanacağı bir husustur. Tesettür ayeti inmeden önce halasının kızı olması nedeniyle defalarca, her türlü ortam içerisinde Zeynep'i gören Hz. Peygamber bunca zaman sonra bu durumu nasıl yaşamış olabilir?

Zeynep, zaman zaman Hz. Peygamber'in diğer eşlerine karşı kendisinin nikâhının göklerde kıyıldığını, Allah tarafından Hz. Peygamber ile evlendirildiğini övünerek ifade etmektedir. Ancak Rasulullah'ın kendisine olan aşkını, diğer eşlerinden daha farklı

35 Saffet Köse, "İbn Vehb", *DİA*, XX, 441.

36 Ateş, Ali Osman, *Oryantalistlerin Hz. Peygamber ile İlgili İddialarına Cevaplar*, İstanbul 1996, s. 130-131.

37 Geniş bilgi için bk. Ahmet Bedir, *a.g.e.* s. 141.

sevildiğini asla dile getirmemiştir. Eğer böyle bir durum olsaydı bunu da dile getirerek övünebilirdi.

Gerçekten bir hayâ ve edep timsali olan Hz. Peygamber, Zeyd'i sorduğunda gözlerini evin içine dikip bakmış olabilir mi? Rasulullah'ın kişiliği ile ilgili olarak bildiğimiz tüm değerler bunun aksinedir. En güzel ahlâka sahip olan Hz. Peygamber hakkında böylesi bir düşünceyi kabul etmek mümkün müdür?

Hıristiyanlıktaki yarı tanrı peygamber imajına karşılık İslâm'da peygamber, vahiy almasının dışında herhangi bir beşer olarak telakki edilmiştir. Bu anlayış, İslâm âlimlerinin bu konuda biraz daha toleranslı davranmalarını, hemen ilk anda reddetmemelerini beraberinde getirmiştir. Bu mantığa göre; Hz. Peygamber bir beşer olduğuna göre diğer beşerlerde (insanlarda) var olan bir takım özelliklerin onda meydana gelmesi doğaldır.³⁸ Bu tür haberler doğru olsa bile Hz. Peygamber hakkında herhangi bir eksiklik ifade etmeyeceği düşünülmüştür. Bu anlayış rivayetin inceden inceye tetkik edilerek reddilmesi sürecini yavaşlatmıştır. İslâm âlimlerinin büyük bir kısmının bu rivayetleri hemen ilk anda reddetmemeleri ilginç görünmektedir.

Rasulullah'ın beşer kimliğinin gereği olarak böyle durumu yaşamış olabileceği mülahazasına cevap olarak şunu belirtmek gerekir: Yusuf (a.s.), Züleyha'nın kendisine kurduğu tuzakla karşı karşıya geldiğinde Allah onu korumuştur. Kur'an bu hikâyeyi şu şekilde vermektedir: "Gerçekten kadın onu arzulamıştı. Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi o da (kadını) arzulayacaktı. Biz ondan kötülüğü ve hayâsızlığı geri çevirmek için böyle yaptık."³⁹ Bu ayet, henüz kendisine peygamberlik gelmezden evvel bile ileride peygamber olacak kulunu Allah'ın koruduğu ve insanlar tarafından hoş karşılanmayan bir fiille baş başa kalmasına asla müsaade etmediğini gösteriyor. Henüz gençlik çağında bulunan ve peygamberlik görevini almamış olan bir kulunu böylesine muhafaza eden Allah'ın, Peygamberliğinin ileri yıllarında bulunan ve yaşı hayli geçmiş olan Peygamberi böyle bir durumda kalbinin kaymasıyla baş başa kalmasına müsaade etmesi mümkün değildir.

38 "Sevgi ve nefsin bir şeye meyiletmesi, beşerin yaratılışında vardır." Bağavi, III 532; "Eğer bu anlatılanların hepsi sahih de olsa peygamberlik makamını zedeleyecek bir husus yoktur." Tahir b. Aşur, XXII 35.

39 Yusuf 12/24.

Hız. Peygamber döneminden itibaren belirli ölçüde sarf edilen tüm çabalara rağmen Müslümanlar tam olarak kaynaklarını İsrailî rivayetlerden arındıramamışlardır. Sonradan Müslüman görünen Ehl-i Kitaba mensup bazı şahısların Müslümanlar arasına sızması, rivayetlerin daha da sinsî bir takım yollarla kaynaklara girmesine zemin hazırlamıştır. Bunların başında Yuhanna ed-Dımaşki gelmektedir. Söz konusu olayla ilgili rivayetleri de Müslümanlar arasında bu adam yaymıştır. Tebe-i tabiin arasında yayılan bu rivayet Tabiun'un ileri gelenlerinden Katade'ye de nispet edilerek yayılmıştır. Daha sonra gelen bazı müfessir ve tarihçiler bu rivayetleri doğru kabul ederek eserlerine almışlardır. Ancak hiçbir sahîh kaynakta yer almaması önemlidir.⁴⁰

Kitab-ı Mukaddes'te İsrailoğullarının peygamberleri ile ilgili yer alan rivayetler arasında peygamberleri küçük düşüren onları, heva ve heveslerinin düşkününü, aciz, zavallı, sıradan insanlardan farkı olmayan şahsiyetler olarak değerlendirmeye yol açacak bazı olaylar anlatılmaktadır. Bunlar arasında Davud'un komutanı Uriya'nın eşi Bat-Şava'ya âşık olması, onu savaşa göndererek öldürülmesini sağlaması ve daha sonra da Bat-Şava ile evlenmesi bizim konumuzla oldukça benzerlik taşımaktadır. Buna göre; Davud ordusunu sefere gönderip kendisi Yerusâlim'de kalır. Bu arada sarayın damında gezinirken yıkanan bir kadın görür. Kadın çok güzeldir ve Davud ona vurulur. Kadını getirterek onunla birlikte olur ve kadın bu birliktelikten hamile kalır. Bu kadın, "Eliam'ın kızı Hititli Uriya'nın karısı Bat-Şava'dır". Davud seferdeki Uriya'yı çağırıp evinde kalmasını ister. Ancak sadık bir adam olan Uriya sarayda kalır ve İsrailoğulları savaşırken, evinde rahat edemeyeceğini belirtir. Ertesi akşam Davud onu sarhoş edinceye kadar içirir mi? ve yine evine gitmesini ister. Fakat sabahleyin Uriya'nın evine gitmediğini öğrenir. Bunun üzerine Davud Komutan Yoav'a bir mektup yazıp Uriya aracılığıyla gönderir. Mektupta şöyle yazar: "Uriya'yı savaşın en şiddetli olduğu cepheye yerleştir ve yanından çekil ki, vurulup ölsün." Yoav senaryoya uygun olarak Uriya'yı düşman oklarının önünde bırakarak ölmesini sağlar.

Uriya'nın karısı, kocasının öldüğünü duyunca, onun için yas tutar. Yas süresi [muhtemelen 'yas' ile İslâmî literatürdeki 'iddet' kastediliyor] geçince, Davud onu sarayına getirtir. Kadın Davud'un karısı olarak ona bir oğul doğurur. Kitab-ı Mukaddes'e göre bu oğul Süleyman'dır.⁴¹

40 Bk. Elmaî, Zahir, *Maa'l-Müfessirin ve'l-Müsteşrikîn*, Kahire 1396/1976, s. 29.

41 Yaratılış, 11: 1-27; hikâyenin devamında bu çocuğun Süleyman olduğu kaydedilmektedir.

Görüldüğü gibi iki olayın kahramanları arasındaki benzerlik bir hayli belirgindir. Davud ve Hz. Peygamber'in her ikisi de peygamber, Zeyd ve Hititli Uriya'nın her ikisi komutan ve her ikisi sadık birer insan. Zeynep ve Bat-Şava çıplak veya yarı çıplak bir şekilde görülmüşlerdir. Zeynep, Zeyd'den boşandıktan sonra iddet beklemiş, sonra Hz. Peygamber'le evlenmiş, Bat-Şava da kocasının ölümünden sonra iddeti bitince Davud'la evlenmiştir. Bu kadar benzerliğin tesadüfî olması pek mümkün görünmemektedir. Yukarıda yapılan değerlendirmelere ek olarak bu bilgi, rivayetlerin kaynağı hakkında önemli ipuçları vermektedir.